

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОХІМІЧНОГО СЕРВІСУ

**ЧЕПЕЦЬ О.Г., ВИКЛАДАЧ,
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Стаття присвячена розвитку організаційно-економічних механізмів регулювання діяльності підприємств агрохімічного сервісу.

The article is devoted to the development of organizational and economic mechanisms of regulation of enterprises agrochemical service

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перехід агропромислового комплексу України до ринкових відносин обумовив необхідність проведення змін в системі агрохімічного обслуговування на основі механізмів ринкової економіки.

Агрохімічний сервіс в сільському господарстві складається з багатьох елементів, без синхронної взаємодії яких неможливо виконати поставлені перед ним завдання.

В цьому питанні ключова роль належить формуванню науково обґрунтованого організаційно-економічного механізму регулювання взаємодії всіх ланок системи агрохімічного сервісу в сільському господарстві.

Враховуючи те, що в сучасних умовах сільське господарство України представлене приватним сектором, гостро стоїть питання про роль виробничо-технічного обслуговування сільського господарства, у тому числі агрохімічного.

Багатогранність проблеми ставить перед наукою нові задачі, що потребують вирішення. Насамперед це стосується реформування існуючих та створення нових організаційних структур з агрохімічного обслуговування, впровадження в їх діяльність ринкових механізмів, застосування екологобезпечного використання засобів хімізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економіці надзвичайно важлива роль належить управлінню підприємствами. Від ефективності системи управління, безпосередньо, залежить результативність усієї фінансово-господарської діяльності підприємства. В умовах ринку з'являються нові чинники, ігнорування яких може призвести до фінансових втрат і навіть банкрутства. Через це особливої гостроти й актуальності набуває питання створення

ефективно діючого організаційно-економічного механізму функціонування будь-якого підприємства.

Питанням розвитку і вдосконалення механізмів регулювання агрохімічного сервісу у сільському господарстві присвятили свої праці вчені економічного і агрономічного профілю, такі як С.В. Березюк, О.А. Корчинська, В.І. Кисіль, П.О. Мосіюк, І.М. Новак, Л.В. Тарасович, І.А. Хомчак та ін. Актуальність дослідження визначається тим, що організаційно-економічний механізм взаємовідносин в системі агрохімічного сервісу в процесі реформування, зазнав істотних змін – став досить складним та неефективним, що призвело до виникнення кризових явищ в системі агрохімічного сервісу. При цьому обсяги здійснення агрохімічного обслуговування надзвичайно низькі та не відповідають науково-обґрунтованим нормам.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження організаційно-економічних взаємовідносин в системі агрохімічного сервісу та механізмів їх регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування і розвиток соціально-економічних систем ґрунтується на поєднанні механізму ринкового саморегулювання та державного регулювання економічних процесів.

Економічна політика України упродовж багатьох років дотримується неоліберальних концепцій, спрямованих на зведення до мінімуму регулюючої ролі держави [10, с.17].

Тому, питання визначення ступеня державного втручання в економіку з розмежуванням підойм економічного розвитку, які здатні самоналаштуватися через ринковий механізм, і тих, які потребують активної державної підтримки залишається дискусійним [5, с. 86].

Обґрунтування необхідності активного державного регулювання ринкової економіки підтверджує теорія Кейнса.

Так, кейнсіанська модель державного втручання в економіку спрямовувалась, насамперед, на забезпечення стабілізації економіки. На практиці реалізація цієї моделі передбачала розширення державного сектора економіки, стимулювання розвитку ключових галузей промисловості, економічної і соціальної інфраструктури.

Сьогодні більшість вітчизняних і зарубіжних вчених дійшли висновку, що в сучасних умовах ефективним є застосування імперативів кейнсіанського підходу, що передбачає активну участь держави у регулюванні економічних процесів задля мінімізації

негативних наслідків кризових явищ та стимулювання економічного зростання [5, с. 87].

Державне регулювання аграрного сектора економіки полягає у тому, що держава шляхом застосування правових, адміністративних та економічних важелів регулює поведінку сільськогосподарського товаровиробника, визначає перспективи розвитку аграрного сектора економіки, виконує спрямовуючу роль щодо реалізації довготривалих програм розвитку [6, с. 100].

В більшості розвинених країн поширеною є практика державного фінансування придбання засобів виробництва для сільського господарства. У країнах ЄС встановлені цінові дотації на придбання техніки, модернізацію ферм, меліорацію та хімізацію земель.

У розвинутих країнах державне регулювання аграрного ринку передбачає значні витрати, в тому числі через дію цінового механізму. Так, державна підтримка сільського господарства займає значну питому вагу у вартості сільськогосподарської продукції. Наприклад, найбільший показник зафіксований у Швейцарії – 82 %, Норвегії – 75 %, Ісландії – 73 %, Японії – 74 %, країнах ЄС – 49 %, США – 30 %. До країн з найменшим рівнем субсидування сільськогосподарської продукції відносяться Австралія (10 %) і Нова Зеландія (3 %) [4, с.96].

Тобто, для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в зарубіжних країнах використовується система прямих і непрямих важелів державного впливу: регулювання цін і фермерських доходів, бюджетне фінансування, кредитування, оподаткування тощо. Успіхи сільського господарства країн Західної Європи, США, Канади, Японії обов'язок не стільки розвитку ринкових відносин, як обмеження дій ринкових механізмів саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу. Це державна підтримка сільського господарства через дотації, ціни, квоти, кредитну і податкову політики [4, с. 97].

Організаційно-економічний механізм в сфері агрохімічного обслуговування сільського господарства має свою специфіку, обумовлену як природними умовами виробництва сільськогосподарської продукції і екологічними вимогами до продукції, так і видами агрохімічних послуг. Взаємовідносини встановлюються зі сторони партнерів хімічної промисловості, агросервісних організацій, сільськогосподарських підприємств, станцій і центрів агрохімічної служби, науково-дослідних і проектно-технологічних інститутів, а також торгівельних і дилерських фірм.

Основна ціль формування адаптованого до нових умов організаційно-економічного механізму системи агрохімічного обслуговування – організація процесу хімізації сільського господарства для того, щоб не тільки зберегти, але й підвищити родючість ґрунтів сільськогосподарського призначення.

В сьогоденнішніх умовах жодна високорозвинена країна світу не дозволяє собі, щоб добрива вносились «на око», тобто без проведення агрохімічного, фізико-хімічного та економічного моніторингів, оскільки лише за їх результатами можна вдало адмініструвати наявні ресурси підприємства і отримати високі показники врожайності сільськогосподарських культур.

Основним обов'язком землекористувачів, згідно законодавства у сфері земельних відносин, є використання землі за призначенням із застосуванням природоохоронних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, відновлення і підвищення родючості ґрунтів. Порушення зазначених вимог тягне за собою обмеження, зупинення екологічно шкідливої діяльності сільськогосподарських та інших об'єктів за приписом спеціально уповноважених на те органів державної влади [2].

Для підтримання виробників засобів хімізації і споживачів їхньої продукції урядом було підготовлено і прийнято ряд законодавчих і нормативних документів.

Відповідно до ст. 4 Закону «Про пестициди і агрохімікати», пестициди й агрохімікати повинні мати високу біологічну ефективність і відповідати вимогам екологічної безпеки. Закон забороняє ввозити на митну територію України, виробляти, реалізовувати, застосовувати та рекламувати пестициди та агрохімікати до їх державної реєстрації. Державна реєстрація проводиться Мінприроди, згідно з Порядком проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації, видання переліків пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 1996 р. № 295. Державній реєстрації пестицидів та агрохімікатів передують їх випробування, гігієнічна регламентація та державна реєстрація хімічної речовини, розробка документації з безпечного застосування засобів захисту рослин, розробка нормативів екологічної безпеки хімічних речовин, проведення санітарно-епідеміологічної, екологічної, біологічно-господарської експертиз, розробка методик визначення залишкової кількості препаратів у сільськогосподарській продукції.

Екологічний ризик діяльності, пов'язаної з ввезенням на територію України пестицидів і агрохімікатів, їх транспортуванням та використанням, підлягає обов'язковому страхуванню в порядку, визначеному Законом України від 7 березня 1996 р. «Про страхування».

Згідно з п. 11 ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», обов'язковому ліцензуванню підлягає господарська діяльність із виробництва й торгівлі пестицидами й агрохімікатами, а згідно з п. 25 зазначеної статті — також і проведення дезінфекційних, дезінсекційних і дератизаційних робіт. Пункт 45 названої статті передбачає ліцензування авіаційно-хімічних робіт [1].

Пестициди та агрохімікати реєструються терміном до 5 років. Але в разі надходження нових даних про небезпеку препаратів, Мінприроди може достроково заборонити їх використання. Також, для поліпшення екологічної ситуації в окремих місцевостях можуть обмежити або й заборонити застосування зареєстрованих хімічних препаратів. Після збігу терміну реєстрації препарати підлягають перереєстрації. Після державної реєстрації засоби захисту рослин вносяться до переліків, які видаються Мінприроди один раз на 5 років із щорічними змінами й доповненнями. Усі засоби захисту рослин підлягають спеціальному пакуванню й маркуванню, а також сертифікації у вітчизняній системі УкрСЕПРО, відповідно до Закону України «Про підтвердження відповідності».

Обов'язковій державній реєстрації підлягають також технічні засоби застосування пестицидів і агрохімікатів. Без державної реєстрації вони не допускаються до виробництва. Вони також підлягають обов'язковій сертифікації, згідно із вимогами Закону України «Про підтвердження відповідності». Порядок проведення державних випробувань та державної реєстрації технічних засобів застосування пестицидів і агрохімікатів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1996р. № 479.

Прийняття ряду законодавчих актів дозволило відповідним органам застосовувати відповідні санкції щодо ефективності використання землі та її екологічної безпеки у процесі виробництва, дати можливість здійснювати науково-обґрунтовані заходи по підвищенню родючості ґрунтів [1].

Для дотримання вимог екологічної безпеки і раціонального застосування засобів захисту рослин, згідно з Указом Президента України від 2 грудня 1995 р. № 1118/95 «Про суцільну агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення» в Україні

запроваджено агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення. Агрохімічна паспортизація передбачає визначення показників якісного стану ґрунтів, їх зміни внаслідок господарської діяльності. Згідно з даним Указом слід проводити обстеження зазначених земель і видавати агрохімічний паспорт поля.

В Україні створено Державний науково-технологічний центр родючості ґрунтів «Центрдержродючість» з метою здійснення науково-методичного забезпечення, розроблення методології науково-технічної політики у сфері ведення державного моніторингу, збереження, відтворення та охорони родючості ґрунтів, поліпшення якості рослинницької продукції, кормів та сировини, а також підготовки експертних висновків щодо додержання законодавства про пестициди і агрохімікати в галузі рослинництва, охорони та відтворення родючості ґрунтів, проводить агрохімічну паспортизацію.

За державного фінансування рілля проходить агрохімічну паспортизацію один раз на п'ять років, виноградники – на чотири роки, пасовища – від 5 до 10 років. Але навіть за державні кошти не всі землевласники і землекористувачі погоджуються на її проведення, тим більше, що у обласних центрах охорони родючості ґрунтів немає ні адміністративних, ні економічних важелів впливу на цей процес [3, с. 2].

Проведення турів агрохімічного обстеження областей дає лише оцінку стану і динаміку розвитку якісних характеристик ґрунтів. Воно не впливає й не може впливати на наявний рівень ефективного використання ґрунтів. Тому, цілком погоджуємося з думкою Кузьменка О.Б. [3, с. 2] щодо розширення можливостей і надання прав інспекції обласним проектно-технологічним центрам «Облдержродючість», що поліщило б стан збереження природних властивостей ґрунтів.

Зацікавленість землевласників і землекористувачів у здійсненні заходів, спрямованих на попередження негативних процесів, що погіршують якість земель, можливо не лише засобами посилення відповідальності (відшкодування збитків, штрафи та ін.), а й економічним стимулюванням. Підприємства, що здійснюють заходи з попередження деградації земель, підтримують родючість ґрунтів на належному рівні, запобігають їх забрудненню, мають одержувати пільги чи компенсації цих витрат з боку держави (наприклад, зменшення податку на землю) [6, с. 64].

У чинних Земельному кодексі, Законі України «Про охорону земель» вказано, що землевласники і землекористувачі зобов'язані підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі, але, на жаль, у них не прописано положення про відповідальність за зниження родючості ґрунту на кожному полі, не встановлено матеріальну оцінку завданої шкоди і порядок відшкодування збитків, не розкрита ефективна система контролю за зміною природних властивостей ґрунтів [3, с. 2].

В ринкових умовах взаємовідносини в системі агрохімічного сервісу стануть досконалими за умови участі в ньому безпосередньо учасників системи агрохімічного сервісу. Ринок агрохімічного сервісу потребує удосконалення організаційно-економічних відносин між виробниками та споживачами на основі його диверсифікації, що передбачає не лише прямі поставки засобів хімізації, а й забезпечення машинами та обладнанням для їх приготування й внесення, надання послуг з кредитування та науково-обґрунтованого використання засобів хімізації.

Нормальні економічні взаємовідносини всіх учасників ринку агрохімічних засобів та послуг має забезпечити відповідна інфраструктура, до якої входять виробничо-сервісні підприємства і служби, комерційні і посередницькі центри, товарні і фондові біржі, дрібнооптові та фірмові магазини, аукціони тощо.

Однією з актуальних проблем збалансовано розвитку агросфери є формування еколого-економічного механізму використання і охорони земель, що відображено в низці законодавчих актів та в Концепції Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року. Як свідчить досвід розвинених країн, у системі заходів з регулювання діяльності діяльність економічних регуляторів є визначальною, проте впровадження їх в українську практику стримується недостатнім науково обґрунтованим методичним забезпеченням, зокрема з еколого-економічного оцінювання сільськогосподарського землекористування [7, с. 5]

Якщо проаналізувати діяльність і структуру наявних в Україні установ, що мають відношення до моніторингу ґрунтів, у т.ч. деградованих, та розробки заходів з їх реабілітації, можна зробити висновок, що система Державного науково-технологічного центру охорони родючості ґрунтів вже нині виконує моніторинг більшості найважливіших показників деградації або ознак деградації ґрунтів, які відповідають як національним вимогам, та і положенням Ґрунтової Директиви ЄС та Ради Європи. Але методологія виконання цих робіт

потребує додаткового організаційного та методичного удосконалення, запровадження сучасного програмного та прикладного забезпечення [8, с. 50].

За сучасних умов ведення землеробства призупинити процеси втрат родючості ґрунтів і перейти до простого їх відтворення, не говорячи про розширене, неможливо без уведення адміністративно-економічного впливу на землекористувачів. Законодавчими актами передбачено адміністративний метод регулювання структури посівних площ та накладення економічно необґрунтованих штрафів. Але, зниження або підвищення родючості ґрунтів не можна вимірювати дотриманням структури посівних площ та кількістю неоподаткованих мінімумів [9, с. 43].

Висновки. Прийняті законодавчі акти не в змозі вирішити питання збереження родючості ґрунтів та розвитку ефективної системи агрохімічного сервісу. На сьогодні, головною проблемою є відсутність дієвого механізму впровадження в дію прийнятих нормативних документів.

Підсумовуючи все вище зазначене, слід вказати, що основними завданнями агрохімічної політики на сучасному етапі мають бути:

— проведення єдиної державної агрохімічної політики щодо питань науково обґрунтованого та екологічно безпечного застосування засобів хімізації;

— розробка та реалізація (спільно з науковими установами, агропромисловими формуваннями) державних програм по підвищенню родючості ґрунтів у відповідності до Земельного кодексу України;

— контроль за станом родючості ґрунтів, дотримання регламентів при зберіганні, транспортуванні та внесенні добрив, формування банку агрохімічних даних та картографічне визначення забруднення ґрунтів.

Література.

1. Аграрне право України: Підручник / За ред. О.О. Погрібного. — К.: Істина, 2007. — 448 с.
2. Корнєєв Ю.В. Земельне право: навч. посіб. / Ю. В. Корнєєв. — 2-ге вид. перероб. та доп.. - К.: Центр учбової літератури, 2011. — 248 с.
3. Кузьменко О.Б. Методичні підходи щодо оцінку збитків через погіршення якісного стану ґрунту [Текст] / О. Б. Кузьменко // Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал /: К., 2011. - № 1. — С. 61-64.
4. Ли Чунной. Зарубежный опыт государственного регулирования аграрного сектора национального хозяйства / Ли Чунной // Актуальні

проблеми економіки. – 2011. – №8 (122). – С.93-89.

5. Олешко А.А. Теоретичні аспекти антикризового регулювання національної економіки / Олешко А. А. // Економіка та держава. – №11. - 2009. – С.86-87.

6. Плеханов А.О. Об'єктивна необхідність державної підтримки аграрного сектора / А.О. Плеханов // Інвестиції: практика та досвід, №7, 2011. – С.99-101.

7. Стадник А.П. Формування критеріїв та показників для еколого-економічного оцінювання сільськогосподарського землекористування / А. П. Стадник, В. В. Лукіша // Агроекологічний журнал. – 2011. - №3. – С5-12

8. Тарасович Л.В. Роль маркетингових досліджень у діяльності підприємств агрохімічного сервісу [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/vzhnau/2011_1/86.pdf

9. Тараріко О.Г. Агроекологічний стан ґрунтів та контроль за їх родючістю / О. Г. Тараріко, В. О. Греков, Л. В. Дацько // Агроекологічний журнал. – 2011. - №3. – С.39-44.

10. Ткач К.І. Кейнсіанська концепція промислового розвитку та її значення для України / К. І. Ткач // Економіка та держава. – №8. – 2008.- С. 17-20.